

Dansk og tysk Historieforskning og Historieskrivning efter Krigen vedrørende Sønderjylland.

Af **Frode Gribsvad.**

Det slesvigholstenske Universitetsselskab og den Baltiske Kommission.

I Sønderjydske Aarbøger 1930 (S. 137—157) er der gjort opmærksom paa, at den tyske Historieforskning efter Krigen vedrørende Slesvig og Holsten har sit Centrum ved Universitetet i Kiel, saavel ved de Arbejder, Professorerne Scheel og Brandt selv har ydet, som ved de Tilskyndelser, de har givet de studerende til at beskæftige sig med Emner fra Hertugdømmernes Historie. Ved Siden af selve Universitetet, men naturligvis i nær Forbindelse med dette og dets Professorer, maa nævnes det slesvigholstenske Universitetsselskab og den Baltiske Kommission som et Centralsted for den nyere slesvigholstenske Historieforskning, dels ved den økonomiske Støtte, Selskabet yder, dels ved det Initiativ, der herfra udgaar. Naar man vil følge, hvad der fra tysk Side for Tiden ydes med Hensyn til Historieforskning og Historieskrivning vedrørende Sønderjylland, vil det derfor være nødvendigt at kende noget til Universitetsselskabet og dets Virkeomraade.

»Die schleswig-holsteinische Universitätsgesellschaft« blev stiftet 1918¹⁾, nærmest for at støtte Universitetet og dets Seminarier og Instituter økonomisk paa et Tidspunkt, da Staten ikke i tilstrækkelig Grad var i Stand dertil, men først fra Efteraaret 1923, da Tyskland havde faaet sit Pengevæsen i Orden, blev

¹⁾ Ikke 1923, som fejlt angivet i Sønderjydske Aarbøger 1930, S. 146.

det i Stand til at udvide sin Virksomhed, og først fra da af faar det sin store Betydning. Dets Opgaver er: at yde økonomisk Støtte til Universitetet og dets Institutioner, at knytte en nærmere Forbindelse imellem Universitetet og Provinsen Slesvig-Holsten og, som den vigtigste Opgave, at stille denne nærmere aandelige Forbindelse imellem Universitetet og Folket i det hele tyske Fædrelands Tjeneste. »Thi det kommer ikke alene an paa for os at fremme og støtte eet tysk Universitet ved Siden af mange andre, men at bevare det Universitet liyskraftigt, der ifølge sin Beliggenhed og Historie ganske særligt har tyske Opgaver at opfylde, altsaa at tjene det tyske Fædreland og at nyforme («die Neugestaltung») de frugtbare Kræfter, der endnu findes i det, i vort snævrere Hjemland.« Det stiller altsaa sit Arbejde i det nationales Tjeneste, paa samme Maade som Tilfældet var i Danmark efter 1864. Men det ser ikke i denne sin Opgave en Grund til at lukke af for Forbindelser udefra og først og fremmest da fra Danmark og det øvrige Norden. Dets Formand er Dr. Schifferer, der 1908—18 var valgt til den prøjsiske Landdag i Tønder—Husum Kredsen, og som sluttede sig til de Nationalliberale og stod meget fjendtlig overfor Danskerne, men som har draget Lære af Krigen og ser, at Tysklands Fremtid kræver en Nyorientering. Han var da ogsaa ivrig for at faa det tysk-nordiske Universitetsmøde i 1929 i Stand, og da det mødte Modstand indenfor Universitetsselskabet, nedlagde han sit Formandshverv, men da langt den største Del af Medlemmerne erklærede sig enig med ham, tog han Nedlæggelsen tilbage. I en Medlemsforsamling den 25. Februar 1928 gjorde han Rede for sine Synspunkter. Han sagde her bl. a.: »En af Hovedopgaverne for vort Kulturarbejde ser jeg i Forsøget paa igen at indvinde de store Tab, Tyskland har lidt

ved Afskæringen eller Løsningen af den tyske Kulturs Forbindelse med andre Landes Kulturer«. For Slesvigholsten bliver paa Grund af dets geografiske Beliggenhed og dets historiske Overleveringer dets Del af denne tyske Opgave at pleje de videnskabelige og kulturelle Forbindelser med de nordiske Lande. »Og hvem andre end det slesvigholstenske Universitetselskab skulde overtage denne Mission, hvem andre end det Selskab, der med Rette kan gøre Krav paa at besidde d'et bredeste Grundlag for det kulturelle Arbejde i Landet.« Det tysk-nordiske Universitetsmøde skulde være Tegn paa, »at Slesvig-Holsten under sit Landsuniversitets aandelige Førerskab vender sit videnskabelige og aandelige Ansigt imod Norden og besinder sig paa Opfyldelsen af en Opgave, i hvis Løsning alle Deltagerne, Tyskland og de nordiske Lande, i lige Maade er interesseret.« Denne Programtale, hvortil Selskabet sluttede sig ved at genvælge Dr. Schifferer, viser Universitetsselskabets Indstilling overfor Danmark og det øvrige Norden, den samme Indstilling, som vi har fundet hos Professorerne Brandt og Scheel.

Universitetsselskabet raader over meget betydelige Midler, som det faar ved Bidrag fra Regeringen, Provinsforvaltningen, Amter og Byer, Handels-, Landbrugs- og Haandværkskamre, fra en Mængde Foreninger, fra store Industri- og Handelsvirksomheder og fra private. Det havde i 1929 11,000 Medlemmer. I Sønderjylland findes der Afdelinger af Selskabet i Haderslev (60 Medlemmer i 1928) og i Sønderborg (66 Medlemmer), desuden var der i det øvrige Nordslesvig i 1928 16 Medlemmer. Det støtter Universitetets forskellige Institutioner med Midler til Indkøb af Bøger, videnskabelige Samlinger, Kunstværker, Instrumenter osv. Det giver Bidrag til videnskabelige Rejser (bl. a. til København, Bornholm,

Sverige og Norge) til Professorer med Studenter. Det lader hvert Aar afholde Universitetsuger i Flensborg, Husum og Heide med Foredrag af Universitetets Lærere og desuden i Aarets Løb flere Enkeltforedrag i de Byer, hvor der findes Afdelinger af Selskabet. Og endelig støtter det videnskabelige Arbejder og deres Udgivelse. Der er saaledes bl. a. ydet Støtte til Arkivstudier ang. Haderslev lærde Skole, og ang. Tønder Bys Historie, til Studier i København over Grundtvig og Grundtvigianismen, til Arbejder om H. C. Andersen og Tyskland, om Sundhedsforholdene i Slesvig-Holsten, om Slesvigs Kulturgeografi, til et historisk-politisk Kort over Hertugdømmerne, til Undersøgelser over Slesvig-Holstens Marknavne, til arkæologiske Undersøgelser, til et Arbejde over Slesvig Domkirkes Bygningshistorie, til Studium af jydsk Dialekter, til Studier over Udstykningen i Danmark, til Professor Mensings Schleswig-holsteinisches Wörterbuch o. m. m. Disse Eksempler er valgte med Hensyn til videnskabelige Arbejder vedrørende Danmark eller Sønderjylland, men ogsaa mange andre videnskabelige Arbejder støttes af Universitetsselskabet.

En af dets Opgaver er at udgive Skrifter om Hertugdømmernes Historie. Dette sker i Forbindelse med den Baltiske Kommission, der som et Led af Universitetsselskabet dannedes 1925.¹⁾ Professor Scheel er Formand for Kommissionen, der er delt i en historisk-filologisk og en naturvidenskabelig-geografisk Afdeling. Ved den er Forskningsomraadet udvidet

¹⁾ Det Baltiske historiske Institut er derimod indrettet af Provinsialforvaltningen og ikke af Universitetsselskabet eller den Baltiske Kommission, som der siges i S. A. 1930, S. 146. Baade Institutet, der ledes af Prof. Scheel, og Kommissionen har Lokaler i Kiel Slot.

til hele den Baltiske Verden, det vil sige Østersølandene. Universitetselskabet leverer Midlerne og udgiver Skrifterne. Disse omhandler altsaa mange andre Emner end Hertugdømmernes Historie, men denne kan dog vist siges at være Hovedemnet for det Forsknings- og Udgiverarbejde, der gøres gennem den Baltiske Kommission. Af de Forskningsarbejder, Kommissionen har begyndt paa, skal nævnes Forarbejdet til en Offentliggørelse af de europæiske Kilder til Slesvigs og Holstens Historie. Ideen hertil blev i August 1925 fremsat af Professor A. O. Meyer i Göttingen. Forslaget gaar ud paa, at Arkiverne i Wien, Berlin, München, London, Paris, Brüssel, Moskau, København og Stockholm skal undersøges, og hvad de indeholder (i København kun de diplomatiske Akter som i de andre Arkiver) vedrørende Hertugdømmernes Historie registreres og udgives, de vigtigste Akter aftrykkes, de andre i kort Uddrag, og saafremt de tidligere er trykt kun Henvisning hertil (en Regesta). Dr. Albrecht v. Rantzau har i Wien og i Graz gennemgaaet Akterne 1815—79 og er nu ved at bearbejde Stoffet til Udgivelse. Denne maa imødeses med megen Interesse.

Professor Mager, Königsberg, har foretaget Undersøgelser angaaende Hertugdømmet Slesvigs Kulturgeografi, og 1. Bind af hans Værk er udkommet i 1930. Dr. B. Engelke, Kiel, har studeret Slesvig-Holstens ældre Musikmindesmærker. 1. Bind, omhandlende Musik og Musikere ved det gottorpske Hof, de engelske Komødianter 1590—1627, udkom 1929. Studieraad Dr. Tedsen, Flensborg, har begyndt Forarbejderne til en nordfrisisk Ordbog. En Udgave af Slesvig-Holstens ældre Retskilder har man planlagt, men endnu ikke begyndt. Dr. Konrad Hüseler, Hamborg, har udgivet et pragtfuldt udstyret Ar-

bejde om de slesvigholstenske Fajancefabrikkers Historie i det 18. Aarhundrede.

Efter at der nu er gjort Rede for Universitets-selskabets og den Baltiske Kommissions Opgaver og Virkemaade og for en Del af de Forskninger, der er taget op, hvorved man vil have faaet et Indtryk af, hvilket storslaaet Arbejde her er Tale om, og at der arbejdes med store Midler, skal der gaas lidt nærmere ind paa de inden 1930 udkomne Arbejder, for saa vidt de angaar Sønderjyllands Historie.

Universitets-selskabet har siden 1924 hvert Aar udsendt en Aar bog. I de fleste af disse har der været optaget Skildringer af betydelige Professorer i Kiel, deriblandt af tre, der har haft stor Betydning for Slesvigholstenismen: i 1925 »Der junge Dahlmann« af Prof. Scheel, i 1926 »Nicolaus Falck und die Entstehung des schleswig-holsteinischen Gedankens« af Dr. Carl Petersen og i 1927 »Georg Waitz und sein Leben« af Prof. Ermisch i Dresden.

Prof. Scheels »Der junge Dahlmann« er omtalt i Sønderjydske Aarbøger 1930 S. 153—54. Dr. Carl Petersens Afhandling om N. Falck er en Del af et større Værk, der endnu ikke er udkommen. Efter en Indledning om de historiske og tidsmæssige Betingelser for Falcks Optræden, hvor der gøres opmærksom paa den vaagnende Folkebevægelse og paa de særlige Forhold i Hertugdømmerne, ikke mindst paa de brogede Rets- og Livsformer i Sønderjylland og paa den danske Helstatsfølelse og det patriarkalske Forhold til Kongen, hvilke Følelser Falck, Bondesønnen fra Emmerlev, bundede dybt i, gaar Forfatteren over til at skildre de Indflydelser, Falck modtog i sin Ungdom. Forfatteren er tilbøjelig til at tillægge Grev Adam Moltke-Nütschau, hos hvem Falck blev Huslærer, stor Indflydelse paa denne. Han fremdrager

Adam Moltke som langt betydeligere end Emkendorf-Kredsen og polemiserer imod Prof. Otto Brandt, idet han imod dennes Opfattelse af Emkendorf-Kredsens og Dahlmanns Betydning stiller sig paa Prof. Scheels Standpunkt. Han fremhæver Dahlmann som den større, mere dybtgaaende Aand overfor Falck, der paa intet Punkt naar udover ham, men blot nærmere udformer hans Tanker. Falck var den stille Videnskabsmand, der hadede politisk Uro. Han var i 1830 betænkelig ved Uwe Jens Lornsens Skrift. Han indsaar ikke, at den nationale Bevægelse behøvede at sprænge Helstaten. Samtidig med at han udformer de slesvigholstenske Statsretsider, støtter han da ogsaa det danske Sprogs Rettigheder i Nordslesvig uden at se det Sprængningselement, der her var til Stede. Han forstod ikke, hvilke Kræfter der laa gemt i den folkelige nationale Bevægelse. Derimod blev han den, der udformede den slesvigholstenske Statsret. Han gik dog heller ikke her udover Dahlmann, udformede blot hans Ideer i Enkelt-heder ved sine Undersøgelser. Forfatteren fremhæver, at han gik hertil som Videnskabmanden og — i hvert Fald ikke bevidst — som den forudindtagne. Det ledende Motiv for Falck var Retsbevidstheden. Han var født indenfor de tidligere gottorpske Besiddelser, hvor der — siger Forfatteren — endnu et lille Aarhundrede efter Gottorpernes Fordrivelse herskede en Bevidsthed om, at der var gjort dem Uret. Rent bortset fra i hvor høj Grad Falcks statsretlige Teorier er holdbare eller ikke, er det ikke uden Interesse at lægge Mærke til, hvilken overvældende Rolle for denne, en af Slesvigholstenismens Fædre, det statsretlige, det rent formelle retslige betød, og hvilken Mangel paa Forstaaelse han havde for det levende folkelige Liv og dets Evne til at sprænge støvede Akters Baand. — Forfatterens Behandling af Emnet

er, omend paa sine Steder lidt tung, meget interessant, og det maa haabes, at det større Værk om Falck, der saa længe har været bebudet, snart maa fremkomme. Naar han (S. 87 Note 170) vil stille Jydsk op som et særligt Sprog overfor Dansk, maa der protesteres herimod. Det undrer, at Dr. Petersen, hvis Fader var Provst i Haderslev, kan hævde noget saadant, man kan blot henvise til, hvad Prof. Scheel siger herom (se S. A. 1930 S. 155). Naar han hævder, at Allens Det danske Sprogs Historie er et utilforladeligt nationalistisk Tendensskrift, undrer det, at han kritikløst følger Sach.

Der er ingen Grund til at gaa nærmere ind paa Prof. Ermisch' Afhandling om Georg Waitz i Aarbogen for 1927. Ogsaa den er et Forarbejde til et større Værk. Den giver en Levnedsskildring af Waitz med alle ydre Data, men intet om hans indre Udvikling. Waitz' Forfædre var nok tyske, men hans Fader var født i Norge, hans Moder var Flensborger, han selv var født i Flensborg, og hans Forældre levede deres sidste Aar i København. Fra 1842 var han Professor i Historie i Kiel. Han deltog i Protesten imod det aabne Brev af 1846 og blev afskediget som Professor. 1848 virkede han som den slesvigholstenske provisoriske Regerings Agent i Berlin. Han blev valgt som Medlem af den tyske Nationalforsamling i Frankfurt, men trak sig skuffet ud af Politik og virkede herefter som Historieprofessor i Göttingen ved sine Øvelser, ved sin Tyske Forfatningshistorie og ved sine Udgivelser af Kilder til Tysklands Historie i Middelalderen. 1851—52 udsendte han 2 Bind af »Schleswig-Holsteins Geschichte«, der aldrig blev færdig. 1864 tog han Augustenborgerens Parti imod Prøjsen. Det vilde være ønskeligt at faa en Skildring af denne betydelige Historikers nationalpolitiske Udvikling og Betydning indenfor den slesvig-holstenske

Bevægelse, men Prof. Ermisch' Afhandling yder her intet.

Langt betydeligere er en anden Skildring af en stor tysk Historiker, der ligeledes er født i Sønderjylland, og som ogsaa en Tid deltog i den slesvig-holstenske Bevægelse, nemlig Carl Gehrcke: »Theodor Mommsen als schleswig-holsteinischer Publizist« (1917). Mommsen var født i Garding 1817. Fra 15. April 1848 til Begyndelsen af Juli var han Redaktør af det af den provisoriske Regering udgivne »Schleswig-Holsteinische Zeitung«, men maatte fratræde, da han hævdede sine egne Anskuelser, ogsaa naar de ikke faldt sammen med Regeringens. Da Wilhelm Ahlmann i August overtog Bladet, vendte Mommsen en kort Tid tilbage til det for dog i Oktober at gaa til Leipzig som Professor. Den første Del af det foreliggende Arbejde omhandler den Betydning, som Begivenhederne i 1848 og Mommsens Virksomhed som Redaktør havde paa hans Stil, og Forf. mener, at Mommsens Redaktørvirksomhed fik Betydning for hans senere Historieskrivning (»Römische Geschichte«). Den anden, betydeligere Del gør Rede for Mommsens Stilling til det tyske Spørgsmaal 1848 og til den tyske Politik i det slesvig-holstenske Spørgsmaal i 1848, for hans Brud med den slesvig-holstenske Stænderforsamling i Juni 1848, for hans Stilling til Vaabenstilstanden i August og til det nordslesvigske Spørgsmaal, for hans Omslag fra Augustenborger til Anneksionist og for Slesvig-Holstens Brud med Mommsen. Mommsen begyndte som liberal, nærmest Republikaner, men klar over, at Prøjsen var kaldet til at samle Tyskland. Han var ivrig Slesvigholstener og lagde Vægten paa Slesvigholsten som en tysk Stat. Han jublede over Slaget ved Slesvig, men skuffedes over Prøjsens Maade at føre Krigen paa, især over Rømningen af

Nørrejylland, og var oprørt over Vaabenstilstanden. Ud fra sine meget liberal-demokratiske Synspunkter angreb han Stænderforsamlingen, hvorved det kom til Bruddet i Juni. Mommsen var i næsten alt en Modsætning til Falck. For ham betød formelle Retsstandpunkter lidet, og han manglede Forstaaelse for det nordslesvigske Spørgsmaal. Han deltog 1843 i Striden efter P. Hj. Lorenzens Stændertale og krævede Forstaaelse af Tysk som Kvalifikation for at blive Stænderdeputeret. I Sommeren 1848 var Mommsen Modstander af Slesvigs Deling, men efter Malmø-Vaabenstilstanden slog han om i Haab om derved at kunne redde Sydslesvig for Tyskland. I 1848 havde Mommsen ikke taget Standpunkt til Augustenborgernes Arvekrav, i 1863 jublede han Arveprinsen i Møde, efter Krigen optraadte han for Prøjsens Anneksion af Hertugdømmerne. Det, som det for ham kom an paa, var Hertugdømmernes Tilslutning til Tyskland. I Tidernes Løb blev han som de fleste andre Nationalliberale mere og mere Prøjser og lod sig henrive til de mest fornærmelige Udtryk om Slesvigholstenerne. Linien var løbet til Ende, den liberale var bleven Prøjser, Slesvigholsteneren brød med Slesvig-Holsten. — Det er en interessant Skildring, Bogen giver af Mommsens Deltagelse i og Stilling til den slesvigholstenske Bevægelse. Skriftet bidrager som saa mange andre, i de sidste Aar udkomne tyske Værker til at kaste Lys over denne Bevægelse. I et Tillæg er gengivet en Del af Mommsens Artikler i »Schlesvig-Holsteinische Zeitung«. Det kan vel forsvares, naar Forf. ikke tager Afstand fra Mommsens danskfjendtlige Udtalelser, men kun refererer disse, men ved nogle af hans egne Udtalelser maa der sættes Spørgsmaalstegn, og det skæmmer, naar der pludselig dumper et Angreb paa Grænsen fra 1920 ind.

Nævnes iblandt Universitetsselskabets Skrifter skal her Fritz Hähnsens »Ursprung und Geschichte des Artikels V des Prager Friedens. Die deutschen Akten zur Frage der Teilung Schleswigs. (1863—1879).« 1—2 (1929.) Det vil senere blive nærmere omtalt sammen med Prof. Aage Friis' Arbejder om Paragraf 5 og Platzhoffs mislykkede Udgave af Akter herom.

Et Par andre af Universitetsselskabets Skrifter skal kort omtales. Jenny Schnell har i »Die dänische Kirchenordnung von 1542 und der Einfluss von Wittenberg.« (1927) undersøgt de forskellige Udkast til Kirkeordinansen af 1542 for Danmark, Norge og Hertugdømmerne og Kilderne hertil. Blandt Kilderne er ogsaa Haderslev Artiklerne fra 1528 (se S. A. 1889 S. 218—45), som Forf. forøvrigt mener er stærkt paavirket fra Wittenberg, men der er eller kan ogsaa være mange andre saavel tyske som danske Kilder. Forf. kommer til det Resultat, at de danske Kilder er de overvejende, nærmest i Overensstemmelse med Biskop Engelstofts Undersøgelser i Ny kirkeh. Saml. og i Modsætning til Pastor Michelsen, Klangsbøl, der i den danske Kirkeordning fandt et ægte tysk Præg. Dette er et lille fortrinligt Skrift, der dog skæmmes af, at Forf. har haft noget vanskeligt ved at læse de danske Tekster (hun gengiver saaledes ofte u ved n).

Gottfried Pfeifer har i »Das Siedlungsbild der Landschaft Angeln« (1928) givet et interessant Billede af Bebyggelsens Historie i Angeln gennem Tiderne, set ud fra det Synspunkt, hvilket Billede Landskabet til forskellige Tider frembyder for Øjet med dets Landsbyer og spredte Bebyggelser og med dets forskellige Driftsmaader, der ogsaa præger Landskabet forskelligt til forskellige Tider. Han gør først Rede for det landskabelige Grund-

lag for Bebyggelsesbilledet, viser, hvorledes Jordens Beskaffenhed, Skovene osv. er bestemmende for, hvordan Bebyggelsen foregaar. Han giver derefter et Bebyggelsesbillede fra Middelalderen, Landsbybebyggelsen, dens Omdannelse, Udflytninger fra den, undertiden Opløsninger af den, og viser, hvilken Betydning for Bebyggelsesbilledet den tyske Adels Indtrængen i Angel i det 14. Aarh. faar. Derefter gives der Bebyggelsesbilleder fra Begyndelsen af det 18., Begyndelsen af det 19. Aarh. og Nutiden. Dette er et interessant Bidrag til den angelske Landbostands Historie. Vi maatte ønske, at noget lignende blev taget op for Nordslesvigs Vedkommende.

Rettelse.

I Sønderj. Aarb. 1930, S. 142, L. 11 staar: 1750—1800 (i Bd. 41 og 45), skal staa: 1750—1800 (Bd. 41) og 1801—36 (Bd. 45).
